

Emek-Değer Kuramına Kavramsal Bir Katkı: 'Yaratıcı' Zihinsel-Emek

Hasan Gürak

Bu yazının amacı ***emekçinin emeğinin***¹ 'bilinen' özelliklerine 'yeni' bir özellik ve kavram ile katkıda bulunmaktır. Bu 'yeni' kavramla birlikte başta değer-fiyat kuramı olmak üzere bütün ilgili kuramların ve analizlerin daha nitelikli hale gelmesi umulmaktadır.

Bilindiği gibi emekçinin emeği iki bileşenden (unsurdan) oluşur; 'zihinsel-emek' ve 'bedensel-emek'. Üretimin her aşamasında emekçinin bu iki bileşeninden de farklı biçimde yararlanır. İktisadi modellerde bu bileşenlerin sahibi olan emekçiler, niteliksiz emekçi (L) ve beşerî sermaye sahibi emekçi (H) olarak adlandırılır. Her iki kavramın ortak noktası emekçinin 'zihinsel' ve 'bedensel' emeğinin her zaman birlikte kullanılmasıdır. 'Zihinsel-emek' komut verir ve 'bedensel-emek' verilen komutu uygular.

Bu yazıda 'yeni' bir katkı olmasını umduğumuz emekçinin emeğinin üçüncü bir bileşeninden söz edeceğiz; *uzun dönem büyümenin kaynağı olup aynı zamanda uzun dönem kâr oranının düşmemesine neden olan 'teknolojik yeniliklerin' kaynağı 'yaratıcı' zihinsel emek.*

Üretimde Kullanılan 'Zihinsel-emek' ve 'Bedensel-emek'

Geleneksel iktisadi jargonda üretimde harcanan ***emekçinin emeği*** ile ilgili bilinen iki tanım vardır:

1- 'L' ile gösterilen niteliksiz emek:

Bir makinenin şalterini açıp-kapamak veya bir otomobilin motorunu çalıştırmak için beyin, insan bedenindeki organlara, örneğin ellere-parmaqlara komut gönderir ve beyin gönderdiği komut ile anahtar çevrildikten sonra makine veya otomobil çalışmaya başlar. Verilen "aç-başlat" komutunu uygulamak basit bir "fiziksel-bedensel" eylemdir ama ortaya çıkan sonuç beyin (*zihinsel emek*) ve beden (*bedensel emek*) iş birliğinin ürünüdür. Beyin (*zihinsel emek*) neyi emrederse beden, onu yerine getirir.

Bir başka deyişle, üretimle ilgili her bedensel (fiziksel) eylem için, eylem ne kadar basit olursa olsun, beyin (*zihinsel emeğin*) devreye girmesi ve eylem için bedene komut göndermesi gerekir. Her ne kadar buna "niteliksiz emek" dense de aslında emekçinin 'sıfır nitelikte emeği' olamayacağı için bu tür emeği 'basit zihinsel nitelikli bedensel

---

¹ Ne yazık ki çok sayıda iktisatçı '*emek ve emekçi*' sözcüklerini eşanlamlı gibi kullanmaktadır. Üreten, üretim yapan kişi emekçidir. Emekçinin üretim aşamasındaki çabaları ise harcanan emektir. Bir başka deyişle, emekçi üretimin her aşamasında (***zihinsel ve bedensel***) emek harcayarak üretim yapar.

emek’ olarak da tanımlayabiliriz. Her emekçinin kendine özgü, az veya çok, bilgi donanımı (*zihinsel becerileri*) olduğuna göre aslında tamamen ‘*niteliksiz emek*’ yoktur.

‘H’ ile gösterilen *nitelikli emek veya beşerî sermaye*. Beynin verdiği komutla başlayan makineyi çalıştırma aşamasından sonra makineyi kullanmak aşamasına geçilir. Bu aşamada beyinden bedenin organlarına gönderilen komutlar daha ileri düzeyde ve daha karmaşık eylemleri gerektirir. Makineyi kullanmadan önce nasıl kullanılacağına dair eğitim alınması gerekir. Çünkü nitelikli makine operatörlüğü yapabilmek için beyin (*zihinsel emeğin*) temel niteliklerinin artması, bazı bilgilerle donanması, yani bir beyin (*zihinsel emeğin*) bir ön eğitim süreci gereklidir. Emekçinin yapacağı eylemlerin nitelik düzeyi, beyin (*zihinsel emeğin*) sahip olduğu bilgilerin düzeyi ile doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla makine kullanıcısının beyini (*zihinsel emeği*) makineyi çalıştırmaya yarayan beyinden daha iyi eğitilmiş-donanımlı olmak zorundadır.

Son aşamada işi yapan “bedenin organları” (el-kol, bacak) gibi görünse de aslında ‘nitelikli’ eylemin kaynağı beyindir; bir başka deyişle ‘*nitelikli zihinsel emektir*’. Her ne kadar buna iktisadi jargonda ‘*beşerî sermaye*’ dense de aslında bu kilit kavram ***emekçinin eğitilmiş-nitelikli zihinsel emeği***’dir, veya kısaca ***nitelikli emek***.

Aslında “L” ve “H” aynı madalyonun iki yüzü, yani emekçinin emeğinin iki farklı özelliği olduğundan ‘*nitelikli-niteliksiz emek veya emekçi*’ ayrımı yerine ‘***farklı niteliklerde emek***’ kavramını kullanmak daha doğru olacaktır.

Üretim aşamasında ‘*nitelikli emek*’ (H), ‘*niteliksiz*’ olarak tanımlanan emekten (L) daha değerlidir çünkü ileri düzeydeki teknolojileri en verimli biçimde kullanabilmek, ürünlerin nitelik ve nicelik düzeyini artırmak için çağdaş bilgilerle donanmış ‘*nitelikli emek*’ üretimin ***olmazsa olmazıdır***.

Özetle, bütün üretim süreçlerinde işe emekçinin *zihinsel emeği* ile başlanır ve *bedensel emeği* ile yapılan iş tamamlanır.

‘Emek’ ile ilgili eksikliği hissedilen bir kavram var

İster nitelikli (H) ister niteliksiz (L) olarak tanımlansın emekçinin harcadığı emeğin *zihinsel emek* ile başlayıp *bedensel emek* ile sonlandığını gördük. Acaba emekçinin emeğinin yukarıdakilerden başka bir özelliği daha olabilir mi?

‘*Bilimsel düşünce*’ sistemine göre hiçbir bilginin ‘*mutlak doğru*’ olduğu ileri sürülemez. Her tür bilgi ‘*karşı görüşlere (anti-tezlere- yeni sentezlere)*’ açıktır veya açık olmalıdır. Aksi durumda dogmalarla² yetinmek zorunda kalırız ki o zaman bilimsel-zihinsel ilerleme olmaz.

Örneğin biri derse ki: “*Marks’ın görüşleri tartışılmaz, daha ileri götürülemez, çünkü iktisat biliminin ulaştığı en yüksek ve nihai aşamadır.*” O kişi Marks’ın temel düşünce sistemini, diyalektik düşünceyi, inkâr etmiş olur. Çünkü Marks ‘*tez-anti-tez-sentez*’ bağlamında ‘*akıl yürütme yoluyla doğruyu bulmayı amaçlayan*’ diyalektik yöntemin en büyük uygulayıcı ve savunucularındandı. O halde en inançlı Marksistlerin bile ‘yeni’ tezlere açık olmaları gerekir.

² TDK: Belli bir konuda ileri sürülen bir görüşün sorgulanamaz, tartışılmaz gerçek olarak kabul edilmesi.

‘Yeni’ bir Kavram: ‘Yaratıcı’ Zihinsel Emek

A. Smith, D. Ricardo, K. Marks geleneğinden gelen iktisatçılar ekonominin rekabetçi işleyişi sürecinde üretimde sürekli olarak ‘teknolojik yeniliklerin’ yer aldığını bilirler. Analizlerinde söz konusu olan teknolojik yenilikler ‘*birim maliyeti düşürücü*’ türdendir. Marks’a göre bu tür teknolojik yenilikler sayesinde ‘*göreceli artık-değer*’ büyür.

İlginçtir, ne A. Smith ne Ricardo ne de Marks analizlerinde ‘*yeni ürünler*’ üreten *teknolojik yenilikler ve onların etkileri* ile ilgili analizler yapmamışlardır, dolayısıyla Klasik iktisatçıların analizlerinde ‘*yeni ürünlerin*’ fiyata, büyümeye, bölüşüme ve dış ticarete etkilerini inceleyen çalışmalar yoktur. Bunun nedeni elbette onların beceriksizlikleri veya yeteneksizlikleri değildir. Böyle bir iddiada bulunmak yalnız ‘haksızlık’ değil, ‘büyük hadsizlik’ olurdu. Onların döneminde öncelikler farklıydı ve iktisat bilimindeki gelişmeler henüz bu tür konuları daha ayrıntılı inceleyecek kadar gelişmemişti.

Günümüz iktisadi bilgilerinin ışığında emek-değer kuramına Klasik dönem üstatlarının kullanmadıkları yeni bir kavram ile bir katkıda bulunmak mümkündür; yeni kavramın adı, ‘*yaratıcı*’ *zihinsel emek*, kaynağı ise yine beyindir.

‘Yaratıcı’ zihinsel emek ile “nitelikli emek” AYNI değildir

‘*Yaratıcı*’ *zihinsel emek*, genellikle ‘beşerî sermaye’ de denilen ‘eğitilmiş-nitelikli emek’ ile karıştırılmamalıdır. Nitelikli emek sahibi olmak, çağdaş teknolojilerin etkin kullanımı için çok önemlidir, dolayısıyla üretimde ve büyümede-kalkınmada yeri çok değerlidir-önemlidir. Nitelikli emek çağdaş teknolojilerin etkin kullanımı bir ön koşuldur, üretimin olmazsa olmazıdır.

Ancak, ‘*yaratıcı*’ *zihinsel emek* daha farklı özelliklere sahiptir ve yalnız resmi – gayri resmi eğitim ile elde edilemez; yetenek, uygun koşullar, merak ve çok çalışmanın yanı sıra ‘*zihinsel yaratıcılık*’ gereklidir³. Bir başka deyişle, nitelikli emek teknolojilerin etkin kullanımı için gerekliken ‘*yaratıcı*’ *zihinsel emek* ‘*yeni*’ *ürünlerin-teknolojilerin* ‘*yaratılması*’ için gereklidir, daha doğrusu *olmazsa olmazdır*.

‘*Yaratıcı*’ *zihinsel emek* iki çeşit teknolojik yenilik sunar:

- 1- ‘*Yeni*’ *ürün* ve genellikle ‘*yeni*’ *bir üretim yöntemi*.
- 2- *Veri ürün* ama ‘*yeni*’ *bir üretim yöntemi*.

Beyin, ‘*yaratıcı*’ *zihinsel emeğin* çalışma alanıdır; ‘*yaratıcı*’ *zihinsel emek* ise bütün yeniliklerin ve uzun dönem büyümemin kaynağıdır. Aynı zamanda uzun dönemde kâr oranının azalmamasının da nedenidir.

‘*Yaratıcı*’ *zihinsel emeği* ‘eğitilmiş-nitelikli emek’ kapsamında değerlendirebiliriz, diye düşünenler olabilir. Elbette bu mümkündür. Zaten Klasik dönem iktisatçıların analizlerinde bunu gözlemliyoruz. Ancak, emek-değer kuramına bir katkı yaparak ‘*yaratıcı*’ *zihinsel emek* kavramını ve katkılarını kurama katmanın bir zararı olmayacağı gibi iktisadi analizlerin niteliksel gelişimi ve olguların daha doğru anlaşılması, yorumlanması ve çözüm önerilerinde bulunulması açısından önemli katkıları olacaktır. Çünkü hem fiyatların oluşumunda hem uzun dönem kâr oranının düşmemesinde hem de uzun dönem büyümede yeni girdi ‘*yaratıcı*’ *zihinsel*

³ Elbette “teknolojik, finansal ve idari” kurumsal yapılanmanın da büyük önemi vardır. Ancak konumuz “emek-değer” kuramı olduğu için bu tür önemli etmenleri göz ardı ediyoruz.

emek göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla *emek-değer kuramlarında ‘yaratıcı’ zihinsel emek ile nitelikli emek arasında bir ayırım yapmak* gereklidir hatta kaçınılmazdır. Emek-değer kuramını daha ileri düzeye taşımak için *‘yaratıcı’ zihinsel emeğin ürünü olan ve teknolojik yenilikler* içeren:

- 1- *Yeni bir “değer-fiyat kuramına”,*
- 2- *Yeni bir “büyüme kuramına” ve*
- 3- *Yeni bir “bölüşüm-paylaşım kuramına” ve*
- 4- *Yeni bir “dış ticaret kuramına”* gereksinim vardır.

Değer-fiyat kuramı başta büyüme, gelir dağılımı ve dış ticaret olmak üzere bütün iktisadi kuramların temel taşıdır. Bu nedenle, *‘yaratıcı’ zihinsel emeğin ürünü* olan *teknolojik yenilikler* üzerine inşa edilmiş *‘yeni’ bir değer-fiyat kuramı* oluşturmak yeni çalışmaların başlangıcını oluşturmaktadır.

Son sözler

Yukarıdaki görüşler ‘farklı’ özellikler içerdiğinden alışlagelmiş düşünce sisteminden kopmak istemeyenler için kabullenmesi zor olabilir. Aslında:

Zor olan yeni düşünceler değildir; zor olan çoğumuzun gelişimiyle birlikte oluşan ve beynimizin her köşesinde yer edinen, dallanan, budaklanan, eski düşüncelerden kurtulabilmektir. (Keynes;1973;Önsöz)

Einstein da, geleneksel düşünce sistemlerinden kaçıp, insan beyninin özgürleşebilmenin ne kadar zor olduğunu vurgulamıştı.

İnsanların ön yargılarını parçalamak, bir atomu parçalamaktan daha zordur.

Yeni fikirlere açık iktisatçılara şu soruyu sorarak yazımızı tamamlayalım:

‘Yaratıcı zihinsel emek’ ve ‘teknolojik yenilikler’ değer-fiyat kuramının neresinde?

KAYNAKLAR

Blaug, M.	1990	The History of Economic Thought Edward Elgar Pub.. Ltd., Hants
Marx, K.	1975	Theories of Surplus Value Progress Publishers, Moscow
Marx, K.	1977	Capital, Vol. I Progress Publishers, Moscow
Ricardo, D.	1990	On The Principles Of Political Economy And Taxation, Cambridge Uni. Press
Schumpeter, J.A.	1954	History of Economic Analysis Oxford Uni. Press, New York

Smith, A. 1976 An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth
of Nations, Vol. 1 & 2
Oxford Uni. Press